

Boros Ilona

A GYERMEKVÉDELEM KUDARCA JOGVÉDŐI SZEMMEL:

A SZEGÉNY CSALÁDOKTÓL A BÁNTALMAZÓ RENDSZERBE Vezető út

BEVEZETÉS

2024 tavaszán a „kegyelmi botrány” néven elhíresült eset kapcsán végre kiemelt figyelmet kaptak Magyarországon a családjuktól elszakított gyerekek. Ősz elején pedig arra derült fény, hogy több száz újszülött vár elhelyezésre kórházak eltitkolt kórtermeiben, akik szintén a magyar gyermekvédelmi ellátórendszer áldozatai.¹ A családjukból kiemelt, jellemzően halmozottan hátrányos helyzetű, traumatizált gyermekek a társadalom legkiszolgáltatottabb tagjai, akikre általában senki nem kíváncsi. Az elmúlt év azonban reflektorfénybe helyezte azt a több mint 23 ezer gyereket, akikről az alábbi írásban még sok szó esik.

A kegyelmi botrány kapcsán újra felfedezett bicskei történet miatt cikkek és videók tucatjai jelentek meg a gyermekotthonokban élő gyerekekről, a bekerülésük körülményeiről s a gyermekotthonok világáról. Ezekben a nagyrészt kiváló anyagokban többször elhangzott a szakemberek részéről, hogy szegénység miatt nem vesznek el gyereket a szüleitől, s hogy valójában ennek mindig más oka van, így például mentális problémák és devianciák.² Az alábbi írás szerzője ezzel vitatkozni kénytelen, ugyanis a Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) jogvédő szervezet tapasztalatai alapján igenis létezik az a jogsértő gyakorlat, hogy pusztán anyagi okok miatt szakítanak el gyerekeket a családjuktól, amit számos, alább ismertetett kutatás is igazol.

Az megengedhetetlen, hogy a családjukból szegénység miatt kiemelt gyermekek egy bántalmazó rendszerbe kerüljenek. Mégis ez történik, hiszen a családjukból kiemelt gyermekek harmada gyermekotthonokba kerül, ahol nem csupán elhanyagolják, de rendszeresen bántalmazzák is őket. Éppen ennek elkerülése érdekében tiltja a Gyermek jogairól szóló ENSZ Egyezmény (továbbiakban: Egyezmény) is a gyermekek intézményes elhelyezését.³ A bicskei ügy legkirívóbb eleme tehát az, hogy az áldozatok nem is kerülhettek volna gyermekotthonba. A szakellátás másik lábának, a nevelőszülői hálózatoknak a kudarcát pedig az a 300 újszülött kisbaba teszi szívszorítóan megfoghatóvá, akik nevelőszülő híján jelenleg is kórházak kórtermeiben fekszenek, elnémulva.

Ez az írás a TASZ által a gyermekvédelem területén végzett stratégiai pereskedés hátterét, körülményeit, megfontolásait és eredményeit ismerteti. Szerzője a TASZ Egyenlőségprogramjának jogásza, aki ezekben a perekben eljár. A stratégiai perekben a TASZ kiemelten foglalkozik mind a szegénység miatt családjukból kiemelt gyermekek ügyével – azaz a *gyermekvédelmi alapellátás* diszfunkcionális működésével – mind pedig ezen gyerekek gyereketthoni elhelyezésével és az őket ott érő jogsérelmekkel – azaz a *gyermekvédelmi szakellátás* problémáival. Ez az írás ebben a sorrendben mutatja be a stratégiai pereket.

A GYERMEKJÖLÉTI ALAPELLÁTÁS ANOMÁLIÁIHOZ KAPCSOLÓDÓ STRATÉGIAI PEREK

A TASZ alapvetően a roma embereket érő jogsértések révén kezdett el mélységében foglalkozni a gyermekvédelemmel, ugyanis az állandó terepjelenlét során nyilvánvalóvá vált az Egyenlőségprogramban dolgozók számára, hogy az északkelet-magyarországi roma közösségek egyik legsúlyosabb jogsérelmét a gyermekvédelemben megfigyelhető rendszerszintű visszaélések jelentik. A TASZ jogsegély-szolgálatához érkező évi több száz megkeresésben állandó motívum a hátrányos helyzetű családok gyermekvédelmi szervek általi zaklatása, a gyermekek családból való kiemelésével való fenyegetése, és igen gyakran a gyermekek tényleges elszakítása a szüleiktől.

Anomáliák

Jogvédő tevékenységünk során gyakran észleltük az ügyeinkben az interszekcionális diszkrimináció jelenlétét, tehát a különböző védett tulajdonságok, mint például az etnikai származás és a társadalmi-gazdasági helyzet együtthatását. Ugyanakkor fontosá vált számunkra az is, hogy a hátrányos helyzetű csoportok által elszenvedett rendszerszintű jogsértéseket alaptalanul ne etnicizáljuk. Kiemelten fontosá vált ez a gyermekvédelmi ügyeinkben, ahol látványosan jelenik meg az interszekcionális diszkri-

mináció, miután az ügyfeleinket érő és tipikusnak mondható, rendszerszintű zaklatás csak a hátrányos társadalmi és anyagi helyzetű, roma vagy romának vélt várandós vagy kisgyermekes nőket veszi célkeresztbe. Ugyanez igaz visszafelé is: amennyiben egy család halmozottan hátrányos helyzetű, sokgyermekes, szűkös anyagi körülmények között – és esetleg romák lakta szegregátumokhoz közel – él, akkor a hatóságok romának feltételezik a családot, s úgy is kezelik őket.

A TASZ 2010 óta foglalkozik azzal a jelenséggel, hogy mélyszegénységben élő családoktól gyermekeket szakítanak el, a jelenségre koncentrálnak stratégiai munkája pedig 2015-ben indult a szervezetnek, egy borsodi településen élő roma aktivista megkeresése nyomán. A jelzés egy alig 1800 lelket számláló faluból érkezett, ahol 2013-ban kétszer annyi (21) *ideiglenes hatályú elhelyezés*, azaz gyermekkiemelés történt, mint a 32 ezres lélekszámú járás többi részén összesen.⁴ Ugyanebben az évben a gyermekkiemelés másik formájaként 23 gyereket *vettek nevelésbe* ebben a kis faluban, szemben azzal, hogy a járás többi településén összesen 3 gyermeket.⁵ A helyi roma aktivista ismerte az érintett családokat, és hangsúlyozta, hogy mindegyik kiemelt gyermek roma származású. Az is kiderült, hogy a járási átlaghoz képest a kis faluban magasan felülreprezentáltak a romák a lakosság körében.

A TASZ munkatársai ekkor intenzív terepmunkát kezdtek a településen, hogy megismerjék az érintett családok helyzetét. Asszonyklubot szerveztek az érintett szülők számára, ahol heti rendszerességgel beszélgettek a település gyermekjóléti szolgálatának és védőnői rendszerének működéséről, valamint a helyi gyermekvédelmi gyakorlatokról. Gyakori vendéggé váltunk e két helyi szolgálat, valamint a gyámhatóság irodáiban. Az egy évig tartó előkészítő munka során megismertük azt a helyi gyakorlatot, ahogyan a gyermekjóléti és védőnői szolgálat a nehéz anyagi helyzetben élő roma szülőket folyamatosan ellenőrizte. Az anyagi deprivációért, a munkanélküliségért, a lakhatási nehézségekért gyakran a szülőket okolták a szakemberek, és azonnali lépéseket vártak a szülőktől, majd amennyiben azokat nem tudták teljesíteni, azt szülői felelőtlenségnek minősítették. A várandós nőket a terhességük kilenc hónapja során folyamatosan fenyegetésnek tették, ki oly módon, hogy mind a családgondozó, mind pedig a védőnő rendszeresen kilátásba helyezte, hogy amennyiben nem tudnak változtatni a körülményeiken, a születendő gyermeküket nem vihetik haza a kórházból. A szülők természetesen nem tudtak érdemben javítani a szűkös anyagi helyzetükön, így egyre nagyobb

mentális és lelki nyomás alatt készültek a szülésre abban a kórházban, ahol rendszerszintű jogsértések folytak – a jelenséget éppen e folyóirat hasábjain mutatta be Balogh Lídia és Geller Judit.⁶ A szülés után közvetlenül közölte a kórházi személyzet az édesanyával, hogy a gyermekét már nem is láthatja, nélküle kell távoznia. A traumatizált anyák egy ideig hadakoztak, de végül az újszülött babák nélkül tértek haza a faluba, ahol ugyanazon védőnővel és családgondozóval kellett együttműködniük, azoknak az utasításait kellett teljesíteniük, akik miatt az életük elviselhetetlenné vált.

Ezt a helyi gyakorlatot nemcsak hallomásból ismertük, hanem tanúi is lettünk egy ügyfelünk révén, aki mellett ott voltunk a terhessége második felében. Ez alatt az időszak alatt azért dolgoztunk, hogy teljesíthetetlen feltételek helyett valódi támogatást – például családok átmeneti otthonában való elhelyezést és munkaerőpiaci segítséget – kapjon az édesanya a helyi gyermekjóléti szolgálatától. Erőfeszítéseink ellenére végül a kisfiát ő sem hozhatta haza a kórházból.

Közigazgatási perek

Ügyfeleink képviselőjében ezek után közigazgatási pereket indítottunk, hogy a már több éve nevelésben élő és a frissen nevelésbe vett gyermekeiket is hazahozhassák. A perek sikerrel zárultak, mindkét érintett család visszakapta a gyermekeket, bár a perek több évig húzódtak.⁷ A gyermekek mindkét családnál azóta is – lassan tíz éve – otthon élnek, bár feltehetően szükség volt ehhez arra is, hogy a családok messze költöztek az érintett településtől. Az egyik család ügyében az akkor újszülött kisfiú ideiglenes hatályú elhelyezése kapcsán az Európai Emberi Jogi Bírósághoz fordultunk, az Európai Roma Jogok Központjával (European Roma Rights Centre – ERRC) partnerségben.⁸ Az eljárás immáron egy évtizede függőben van a strasbourgi bíróság előtt, ahol döntés még nem született.

Számos közigazgatási pert indítottunk más településeken élő roma és nem roma, mélyszegénységben élő családokat képviselve, amelyek rendre sikerrel végződtek, például egy budapesti kislány visszakerült az édesanyjához,⁹ és egy borsodi családhoz is hazaérkezett hét kisgyermek.¹⁰

Személyiségi jogi per

Bár a fent említett borsodi esetekben célunk volt az érintett gyermekek visszahelyezése a családjukba, jogvédő szervezetként legalább ilyen fontos célunk a rendszerszintű jogsértő gyakorlatok feltérképezése,

megismertetése a nyilvánossággal és pellengérré állítása stratégiai perekben. Éppen ezért a két érintett család ügyében felépítettünk egy olyan személyiségi jogi pert is, amely a családokat pertársaságba tömörítve kérte a Miskolci Törvényszéket: állapítsa meg, hogy nemcsak a gyermekek szegénység miatti kiemelése, hanem már az azt megelőző zaklató családgondozói-védőnői fellépés is sérti az érintett szülők és gyermekeik jogait. A keresetünk szerint a szülők nem kaptak kellő gyermekjóléti és családgondozói, illetve védőnői támogatást a szociális helyzetük javítására, csak folyamatos ellenőrzéseket és fenyegetéseket, és ez vezetett el oda, hogy a elveszítették a gyermekeiket.

A személyiségi jogi perben három alperes volt, a falusi gyermekvédelmi alapellátás fenntartója, a megyei gyámhatóság, valamint a kórház, ahol a felperes anyák szültek. A gyermekjóléti és a védőnői szolgálat fenntartójának azt róttuk fel a perben, hogy támogatás helyett zaklatásban részesítette a felpereseket, és ezzel megsértette a felperesek magánélethez és családi élethez való jogát, hiszen a támogatás hiánya vezetett a gyermekek kiemeléséhez. Másrészt, a fenyegető fellépés a felperesek emberi méltóságát és egyenlő bánásmódhoz való jogát is sértette, hiszen hátrányos helyzetük és roma származásuk miatt zaklatták őket. A megyei kormányhivatal gyámhivatalának azt róttuk fel, hogy a gyermekek kiemeléséről döntött ahelyett, hogy kikényszerítette volna a gyermekjóléti alapellátás törvényes működését, és ezen keresztül elérte volna azt, hogy a gyermekek a családjukban maradván kaphassanak segítséget. A miskolci megyei kórház pedig azzal okozott személyiségi jogsérelmet véleményünk szerint, hogy hivatalos hatósági döntés nélkül választotta el az újszülött gyermekeket a szüleiktől.

Noha „csupán” két érintett család lépett fel felperesként, a per stratégiaivá vált azáltal, hogy a jogsegélyszolgálatunkhoz érkező számtalan megkeresésből nyilvánvalóvá vált: az ilyen jellegű, indokolatlan és jogellenes gyermekkiemelés az országban sok helyen elterjedt, rendszerszerű gyakorlat. Úgy véltük, ha a két érintett család esetében megállapítja a bíróság, hogy ez jogsértő, az ítélet precedensként szolgálhat majd minden további, hasonló esetben is. Stratégiai volt a per azért is, mert a magyar jogtörténetben először vittük bíróság elé ezt az elterjedt, súlyosan jogellenes gyakorlatot. Ezt a pert is az ERRC-val partnerségben indítottuk.

Emberi jogi szervezatként fontos misszióink, hogy a mindenkit megillető alapvető jogokat bírósági eljárások révén érvényesítsük. Ennek megfelelően a perben a felperesek emberi méltóságának, családi együttéléshez való jogának és az egyenlő bánásmódhoz való jogának sérelme mellett hivatkoztunk a gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való alapjogára is.¹¹

A Miskolci Törvényszék álláspontja szerint azonban a gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való joga nem érvényesíthető személyiségi jogi perben.

A többi, általunk állított személyiségi jogsérelem kapcsán pedig azt mondta ki a törvényszék, hogy az állami szervek személyiségi jogot sértő tevékenységét a Ptk. kártérítési szabályai alapján kell megítélni, és a közigazgatási jogkörben okozott károkozás csak akkor állapítható meg, ha egy hatóság mérlegelési jogkörben eljárva *kirívóan súlyos mérlegelési hibát* vét.¹² Márpedig a törvényszék szerint jelen ügyben ugyan tör-

téntek hibák és késedelmek, de ezek nem érték el a *kirívóan súlyos* szintet.

A helyi gyermekvédelmi eljárás kapcsán azt állapította meg a törvényszék, hogy nincs méltóságot sértő jellege annak, hogy a védőnő „kezelhetetlen öntörvényű grávida”-ként hivatkozott a várandós kismamákra, rendszeresen büdösnek és ápolatlannak írta le a roma anyukákat, s pozitív megjegyzése a kismamákra nem volt. A fokozatosság elve sem sérült az elsőfokú bíróság szerint, mert nem volt a megyében olyan elhelyezési lehetőség, amely a lakhatási nehézséggel küzdő család számára megoldást jelentett volna. Az egyenlő bánásmód sérelmét azért nem állapította meg a bíróság, mert a felperesek szerinte nem igazolták, hogy a gyermekeik családból való kiemelése összefügg a mélyszegénységükkel, hátrányos társadalmi helyzetükkel és roma származásukkal. Annak ellenére állapította ezt meg a törvényszék, hogy a perben a fentebb ismertetett statisztikai adatokkal igazoltuk: a kirívóan magas gyermekkiemelési szám mögött az adott faluban kizárólag roma gyermekek voltak.

A kérelmeinket a törvényszék egyenként vizsgálta, noha a sérelmezett gyakorlatok intézményi és rendszerszerű hibákból fakadtak, amelyek egymás hatását felerősítve nyomorították meg a felperesek életét. A gyámhatósággal kapcsolatos kérelmeinket azért utasította el a törvényszék, mert elégségesnek találta azt a pár ellenőrzést, amelyet a hatóság az

alapellátás kapcsán végzett, noha maga a hatóság sem vitatta, hogy három éven keresztül tűrte a helyi önkormányzat mulasztását az általa megállapított jogsértő működés orvoslását illetően. A gyámhatóság törvénysértő késedelmeit sem ítélte jogsértőnek a bíróság, bár a hatóság a rendelkezésére álló 35 napos felülvizsgálati határidőt minden esetben négy-ötösörös mértékben lépte túl. Az egyenlő bánásmód sérelmét azért nem látta megállapíthatónak a bíróság, mert álláspontja szerint a felperesek nem igazolták az okozati összefüggést a védett tulajdonságaik és a gyermekkiemelés között.

Fellebbezésünket követően a Debreceni Ítéltábla megváltoztatta a Miskolci Törvényszék ítéletét, részben javunkra ítélve egyes kérdésekben. Noha az ítéltábla értékelése szerint a védőnő és a családgondozó megalázó megjegyzései nem sértették a felperesek emberi méltóságát, a gyámhatósági késedelmek azonban jogsértőek voltak abban az esetben, amikor a késedelmes döntés jogellenes is volt. Az ítéltábla helyt adott a keresetnek a gyermekjóléti alapellátás hiányosságai tekintetében, vagyis kimondta, hogy a gyámhatóság nem tett meg mindent annak érdekében, hogy kikényszerítse a törvényes működést. Azzal pedig, hogy nem működött megfelelően a családsegítő szolgálat a településen, sérült a felperes családok személyiségi joga, hiszen nem kapták meg a kellő segítséget. Az alpereseknek tehát szerepe volt abban, hogy a felperesek családi együttéléshez való joga – a gyermekeik elvesztése révén – sérüljön. Az ítéltábla a kórház eljárása kapcsán is részben helyt adott a keresetünknek, amikor a három érintett gyermek közül az egyiknek az esetében megállapította, hogy határozat nélkül választották el az édesanyjától. Az ő vonatkozásában ezt emberi méltóságot sértőnek találta az ítéltábla, és sérelemdíjat ítél meg a számára. Sajnálatosan az ítéltábla sem állapította meg az egyenlő bánásmódhoz való jog sérelmét, mert értelmezése szerint a védett tulajdonság és a hátrány közötti okozati összefüggés teljes körű bizonyítása a felperesek feladata lett volna.

Összességében az ítéltábla megállapította, hogy az önkormányzat megsértette a felperesek családi élethez való jogát azzal, hogy másfél éven keresztül nem a jogszabályban előírt óraszámban alkalmazott családgondozót, és azzal is, hogy nem készítette el a kötelező családgondozási és nevelési tervet. A gyámhivatal azzal sértette meg a felperesek ezen jogát,

hogy nem kényszerítette ki a törvényes működést, illetve azzal, hogy az egyik gyermek ügyében késedelmesen járt el. Azt is megállapította az ítéltábla, hogy a kórház megsértette az egyik felperes család családi együttéléshez való jogát azzal, hogy a gyermeküket a születését közvetlenül követő, első szoptatás után, hatósági határozat nélkül elválasztotta tőlük. Végül, megsértette az anya emberi méltóságát azzal, hogy az első szoptatás után eltiltotta őt gyermekének további szoptatásától. Az alpereseket a további jogsértéstől eltiltotta, és kötelezte őket, hogy az egyik családnak 900 ezer forint, a másik családnak 800 ezer forint sérelemdíjat fizessenek egyetemlegesen. A Kúria végül a jogerős ítéletet hatályában fenntartotta.

A stratégiai jogfejlesztés korlátjai

Az ítéltábla számos kérdésben jelentős és előremutató döntést hozott, legelsősorban abban, hogy a gyermekvédelmi rendszer súlyos működési hibái, mint a túlterheltség és alulfinanszírozottság, nem igazolhatják a mulasztásokat, így például a késedelmet. A többi kérdésben azonban vitatható az ítéltábla döntése mind jogi, mind pedig ténybeli megalapozottság tekintetében. Először is, a bíróságnak vizsgálnia kellett volna a gyermekek kiemelésének körülményeit, hiszen a korábban eljáró közigazgatási bíróság csak arról dönthetett e kérdés kapcsán, hogy jogszerű volt-e a kiemelés, azaz, hogy valóban veszélyeztetett helyzetben voltak-e a gyermekek a kiemelés időpontjában.

A kiemelés megelőző jogsértő zaklatás vizsgálatától azonban kereseti kérelmünk ellenére mind a törvényszék, mind pedig az ítéltábla elzárkózott a személyiségi jogi perben. Ez problematikus, mert noha elképzelhető, hogy jogszerű maga a gyermekkiemelés, azaz nincs más megoldás, mint a gyermekek ideiglenes elhelyezése, ám lehet, hogy a helyzetet a szakemberek mulasztása okozta, vagyis azért került a család rossz

helyzetbe, mert az előbbieket nem tették meg mindent a gyermekek veszélyeztetettségének csökkentésére korábban. Ilyen esetben a gyermekkiemelési határozat jogszerű ugyan, de ezzel együtt a családtagok alapvető jogai, így a személyiségi jogai is sérülnek a családsegítő szolgálat mulasztásai miatt.

Álláspontunk szerint téves mindkét bíróság jogértelmezése az antidiszkriminációs jog kapcsán is, annak ellenére, hogy ez az értelmezés széles körben elterjedt. Az egyenlő bánásmódról szóló 2003. évi

NOHA „CSUPÁN” KÉT ÉRINTETT CSALÁD LÉPETT FEL FELPERESKÉNT. A PER STRATÉGIÁIVÁ VÁLT AZÁLTAL, HOGY A JOGSEGÉLYSZOLGÁLATUNKHOZ ÉRKEZŐ SZÁMTALAN MEGKERESÉSBŐL NYILVÁNVÁLÓVÁ VÁLT: AZ ILYEN JELLEGŰ, INDOKOLATLAN ÉS JOGELLENES GYERMEKKIEMELÉS AZ ORSZÁGBAN SOK HELYEN ELTERJEDT, RENDSZERSZINTŰ GYAKORLAT

CXXV. törvény (Ebktv.) szerint a diszkriminációt elszennedőknek a védett tulajdonságuk és az őket ért hátrány közötti okozati összefüggést nem kell teljes körűen bizonyítaniuk. Az Ebktv. speciális bizonyítási szabálya, azaz a 19. § szerint a sértett félnek csak két tényezőt kell valószínűsítenie, mégpedig azt, hogy van védett tulajdonsága, valamint azt, hogy hátrány érte. A valószínűsítés nem kíván meg teljes körű bizonyítást, és csupán e két tényállási elem tekintetében terheli a felperest. A védett tulajdonság és a hátrány közötti kapcsolatot a törvény valószínűnek tekinti, s a kettő közötti ok-okozati összefüggés hiányának bizonyítása már az alperes kötelezettsége.¹³

Függetlenül a bizonyítási szabályoktól, az nyilvánvaló, hogy a családgondozók és védőnő által elmondott és leírt előítéletes megjegyzések szükségtelenek és egyben méltóságot sértőek voltak. Az is nyilvánvaló, hogy a bíróságoknak a diszkrimináció különböző formáit a rájuk vonatkozó külön rendelkezések alapján kellett volna vizsgálniuk, hiszen a zaklatás, a közvetlen hátrányos megkülönböztetés és a közvetett diszkrimináció eltérő módon valósulnak meg, és eltérőek az azokra vonatkozó kimentési szabályok is, amelyek alapján az alperesek mentesülhetnek a felelősség alól.

Végül, az állami szervek személyiségi jogot sértő tevékenységének a kártérítési jog körébe való utalása szintén téves joggyakorlat, amely téves jogértelmezésen alapul.¹⁴ Az a jogértelmezés, amely szerint mérlegelési jogkörben hozott döntés esetén kirívó jogalkalmazási hiba szükséges a hatóság személyiségi jogsértésért való felelősségének megállapításához, ellentétes a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) személyiségi jogi szabályaival. Ezek a szubjektív kárfelelősséggel szemben objektív felelősséget írnak elő a jogsértés megállapítása és az egyéb szankciók tekintetében, a sérelemdíj kivételével. Mivel azok a személyiségi jogi perek, amelyekben az alperes állami szerv, egyben gyakran alapjogi perek is, ezért ez a jogértelmezés alkotmányosan sem elfogadható, hiszen alapjogsérelem esetén éppen a közhatalmat gyakorló állami szerveket privilegizálja, és – szemben az összes többi jogalannyal – a nekik szubjektív kárfelelősség szempontjából fel nem róható jogsértések esetén felmenti őket a felelősség alól. A jelenlegi jogértelmezés így következmények nélkül hagyja az állami szervek alapjogsértéseit, miközben a bíróságoknak kiemelten kellene az állami szervek alapjogsértéseit számon kérnie.

MIT JELENT A SZEGÉNYSÉG, MIKOR JOGELLENES A GYERMEKKIEMELÉS?

A lassan egy évtizede zajló szakmai viták során és a kampányainkban hangsúlyozzuk, hogy a kógens jogszabályi tilalom ellenére, sajnos, gyakran kizárólag anyagi okokból emelnek ki gyermekeket a családjukból, Teszik mindezt gyakran nem a gyermek elsődleges érdekét nézve, hanem a szülőket büntetve. Nem csupán az általunk kiválasztott esetekben, hanem minden harmadik gyermekvédelmi szakellátásban élő gyerek esetében ez volt a családból való kiszakítás oka. Ezt a szakmai körökben máig kétségbevon-

tényt a hazánkban e téren végzett vizsgálatok mindegyike megerősítette, így az Alapvető Jogok Biztosának 2017-ben megjelent átfogó vizsgálata,¹⁵ valamint az ERRC megbízásából készített három kutatás is.¹⁶ Akkor miért lehet erről máig vita? E kérdés megválaszolásához valójában az anyagi okból való gyermekkiemelés tilalmát kell a nemzetközi és hazai jogszabályok által kijelölt

keretben értelmezni.

A gyermekvédelemről szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) 7. §-a kimondja: „*A gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el. A gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani.*” A jogértelmezési vita legfontosabb kérdése, hogy mit tekintünk „kizárólag anyagi ok”-nak. Amikor a jogalkalmazók vagy a gyermekjogi szakemberek úgy nyilatkoznak, hogy pusztán anyagi okból nem szoktak gyerekeket kiemelni a családból, úgy tűnik, arra gondolnak, hogy nem kizárólag a *jóvedelmi szegénység* miatt veszik el gyerekeket a szüleiktől, hanem az ilyen családoknál további problémák is felmerülnek; jellemzően együttműködési problémák, kommunikációs nehézségek, agresszió vagy éppen mentális betegségek.

Ez alapvetően igaz, csak hogy épp ez a lényeg: ezek a problémák természetesen együtt járnak az anyagi deprivációval. A fent bemutatott borsodi falubeli gyakorlat erre eklatáns példa, az éveken át fenyegetett, majd kisgyermeke elszakításával büntetett szülő természetesen nem tud „együttműködni” azzal a védőnővel vagy családgondozóval, aki szerinte jogtalanul vette el a gyermekét. Az is életszerű, ha egy szülőnél a gyermekei elvesztése miatt lelki, mentális problémák alakulnak ki, szorongani kezd. Ettől

kezdve azonban máris van a pusztán anyagi okon kívüli további veszélyeztető tényező, vagyis indok a gyermekkiemelésre: az együttműködés hiánya vagy a mentális probléma megléte.

Meggyőződésünk szerint a gyermekvédelmi törvény eredeti célja valójában nem szűkíthető le arra, hogy a kis jövedelmű családok gyermekeit védje. A cél, hogy minden olyan gyermekkiemelést megakadályozzon, amelynek csupán a család hátrányos társadalmi helyzete lenne az indoka, hiszen az Egyszemélyes és a Gyvt. szerint is a gyermekek legjobb érdekét kell szem előtt tartani. Az biztosan nem szolgálja a gyermek legjobb érdekét, ha a szüleitől és testvéreitől elszakadva kell felnőnie, csak azért, mert hátrányos társadalmi helyzetű a családja. Ráadásul az állam nem büntetheti az alacsonyabb társadalmi státuszú családokat azért, mert állami esélyegyenlőségi politika híján rossz körülmények között élnek. Az állam felelős ezekért a családokért, a jobb életfeltételeik megteremtéséért. Nem hagyhatja magukra őket, és főleg nem büntetheti őket gyerekeik elszakításával. Nem véletlenül fogalmaz úgy a Gyvt. 6.§-a is, hogy a hátrányos helyzetű gyermeknek joga van extra támogatásra ahhoz, hogy családjában maradjon, a gyermekjóléti alapellátás feladata pedig segíteni a családnak a hátrányokat leküzdeni, a család esélyeit javítani.¹⁷

A gyámhatóságnak mint jogalkalmazónak az a feladata, hogy tovább lásson a Gyvt. ideiglenes hatályú elhelyezést, illetve nevelésbe vételt lehetővé tevő rendelkezéseinél, és a gyermek legjobb érdekét mérlegelje. Miután az ideiglenes hatályú elhelyezésre, illetve a nevelésbe vételre okot adhat minden veszélyeztetés, ami a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését akadályozza, veszélyeztetésnek minősülhet akár a mégoly boldog családokban is rendre előforduló veszekedés vagy betegség is. Egy átlag család esetében azonban nem szokott felmerülni egy egyszerű vitahelyzet miatt a gyermekek kiemelése.

A gyermekkiemelésről hozott döntések esetében a hátrányos helyzet és az anyagi depriváció van az egyik serpenyőben, míg a másikban a gyermeknek okozott trauma és a gyermekvédelmi szakellátásban várható életminőség. Ha ilyen mérlegelést kell végezni, akkor álláspontunk szerint egyértelmű, hogy minek kell többet nyomnia a latban, különös tekintettel az anyagi okból való kiemelés tilalmára. Ezért megengedhetetlen az, hogy egyre növekvő számban vegyenek el gyermekeket a szüleiktől, gyakran kizárólag anyagi okokból, és kerüljenek gyerekek vako-

latlan házból, de összetartó és szerető családból traumatizáló és bántalmazó intézményes keretek közé.¹⁸ Ezt támasztja alá a Gyvt. kommentárja is: „Mielőtt a helyettesítő gondoskodásról döntenek, minden tekintetben meg kell arról győződni, hogy a gyermeknek erősebb érdeke fűződik a családból való kiemelésre, mint az otthonmaradásra. Cél a gyermek szükségleteinek átfogó felmérése, az elszervezett ártalmak, sérülések gyógyítása, a lemaradások lehetőség szerinti pótlása. Kiemelendő az ajánlás szövegéből a gyermek jövőbeni környezetének megtervezése is.” [Kiemelés az eredetiben.] Bár esetünkben a gyámhatóságok nem értettek egyet a fenti álláspontunkkal, mégis volt több olyan közigazgatási bíróság, amely viszont nem csak elfogadta, de ki is bővítette érvelésünket. A fentebb idézett borsodi ügyben a Miskolci Törvényszék ítéletét az alábbiak szerint indokolta:

„[43] A szülők fegyelmezetlensége, a higiéniai problémák, a gyermekek esetleges koszosága, ruházatuk hiányossága nem az együttműködés hiányának a jelei, hanem az alacsony társadalmi státusz és a szegénység következményei.

[44] A bíróság hangsúlyozza, hogy a gyermek legfőbb érdeke megköveteli, hogy a gyermekek a családjukban tudjanak felnőni, és ehhez a gyermekvédelmi szerveknek a nehéz helyzetben lévő családokat segíteni kell. Mindaddig, amíg az alapellátás keretei között van esély a családban felmerülő problémák kezelésére, megoldására, biztosítani kell a gyermek családjában való nevelkedését.”¹⁹

A fentebb bemutatott másik bírósági döntésben a Fővárosi Törvényszék ennél is messzebb ment:²⁰

„[61] A bíróság ezzel kapcsolatban arra a megállapításra jutott, hogy a lakhatási és a higiéniai problémák olyan anyagi és szociális jellegű körülmények voltak, melyek a fentebb ismertetett követelményeknek nem feleltek meg, mivel jellegüknél fogva nem voltak alkalmasak arra, hogy a gyermek családból való kiemelését megalapozzák, sem azonnal, sem hosszú távon, ugyanis azok az Egyszemélyes, az Alaptörvény és a Gyvt. szellemével, valamint az annak megfelelően megfogalmazott alapelvekkel, a gyermek mindenek felett álló jogával ellentétesek voltak. Ezen jogszabályok alapján ugyanis a családból való kiemelés nem alapozhatja meg a szegénység, ahogy erre a felperes által hivatkozott bírósági ítélet is rámutatott, mellyel a jelen ügyben eljáró bíróság messzemenőig egyetértett.”

A Fővárosi Törvényszék azt is precedens jelleggel mondta ki, hogy a gyámhatóság valójában nem a

gyermek érdekét nézte, hanem a szülőt akarta megbüntetni:

„[65] *Az alperes nyomatékmal hivatkozott a felperesi együttműködés hiányára mint a nevelésbe vételt, azt megelőzően pedig az ideiglenes hatályú elhelyezést megalapozó körülményre is, mellyel kapcsolatban a bíróság arra mutat rá, hogy az ideiglenes hatályú elhelyezés olyan végső eszköz, amit abban az esetben kell használni, amikor a gyermeket bármely okból a családból hirtelen kell kiemelni.* A bíróság álláspontja szerint az anya gyermekvédelmi szervekkel, illetőleg a gyámhatósággal való együttműködésének hiánya azon ok miatt nem lehetett az ideiglenes hatályú elhelyezést követő nevelésbe vétel alapja, mert azok funkciója nem a szülő szankcionálása, hanem a gyermek életének, fejlődésének védelme, tehát funkciója és célja szerint védelmi eszköz és nem szankció. *Ebből kifolyólag annak a körülménynek, ami ezen intézkedést megalapozza, a szülő és a gyermek viszonyában kell fennállnia, jelen ügyben viszont a hivatkozott együttműködési probléma a szülő és a hatóság, illetőleg a gyermekvédelmi szervek viszonyában merült fel, így annak, hogy a felperes telefonon elérhető-e, avagy milyen okiratot mutat be a hatóság előtt, a gyermekekre nézve semmilyen kihatása nem volt.*” [Kiemelés az eredetiben.]

Végül, a Fővárosi Törvényszék ítélete azt is egyértelművé tette, hogy a gyermekjóléti alapellátás feladata érdemben segíteni az ügyfeleinket, nem pedig büntetni a szegénységük miatt a családokat:

„[69] *A hatóságnak hatékony segítséget kell nyújtani, melynek nem abban kell kimerülnie, hogy a családsegítő, az esetmenedzser, vagy a gyermekvédelmi szervek diktátumot adnak a szülőnek, és ha az a megadott határidőre nem teljesül, akkor a következő védelmi fok lép életbe, melynek végén, ha ismét visszaesés történik, megoldásként kiemelik a gyermeket, hogy az ügy ne hogy túlságosan elhúzódjon, ahogy erre az alperes a jelen per tárgyat képező határozatában hivatkozott. A gyermekvédelemnek feladata ugyanis a tényleges és odafigyelő segítség nyújtása, mely során korlátozó gyermekvédelmi intézkedést csak az annak alapjául szolgáló feltételek fennállása esetén lehet tenni annak törvényi céljára figyelemmel.*”²¹

A bíróságok idézett intelmei álláspontunk szerint különös jelentőséggel bírnak, hiszen sorvezetőül szolgálhatnak a gyermekkiemelési gyakorlat helyes irányba terelése kapcsán is.

STRATÉGIAI PER A GYERMEKOTTHONI JOGSÉRTÉSEK KAPCSÁN

Azért is érvelünk az indokolatlan gyermekkiemelések ellen, mert a tapasztalat sokszor azt mutatja, hogy a családjukból kiszakított gyermekek még rosszabb körülmények közé kerülnek. A gyermekvédelmi szakellátásban is rendszerabúzus éri az állam gondozására bízott gyermekeket, nem csak az alapellátást jellemzik anomáliák. Az elsődleges jogsérelem az, hogy bár minden nevelésbe vett gyermekeknek nevelőszülőhöz kellene kerülnie, hazánk nem teljesíti az Egyezmény ezen kívánalmát.

Az Egyezmény 20. cikke garantálja a családjuktól megfosztott gyermekek különleges védelemhez való jogát, ami családi jellegű ellátást jelent. Vagyis életkortól, fogyatékoságtól és élethelyzettől függetlenül minden gyermeknek joga van olyan nevelőszülői ellátásban részesülni, amely az egyéni szükségleteinek megfelel. Ennek értelmében egy speciális szükségletű, magatartási nehézségekkel küzdő kamasznak is joga van olyan nevelőszülőnél nevelkedni, akit felkészítettek az extra nehézségek kezelésére is (ami egy családjából kiemelt, traumatizált kamasz nevelésével jár). Ehhez képest a Gyvt. 78.§ (2) bekezdése csak a 12 éven aluli gyermekek esetében rendelkezik kötelező nevelőszülői ellátásba helyezésről, és ebből a körből is kivételt enged bizonyos esetekben, például a fogyatékosággal élő, tartósan beteg gyerekek vagy a testvérsorok esetén. Ez a rendelkezés explicit módon legitimálja az érintett gyermekek hátrányos megkülönböztetésének.

Mind az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága (CRC Bizottság), mind pedig a Fogyatékosjogi Bizottsága (CRPD Bizottság) több ízben felszólította hazánkat a gyermekotthonok bezárására, valamint az intézményes keretek között élő gyermekek jogszerű – nevelőszülői – ellátásba helyezésére.²² Ahogy azt a bizottságok vizsgálataikban megállapították, az intézményes elhelyezés és az erőszak között erős okozati kapcsolat van.²³ A CRPD Bizottság legutóbbi jelentésében ismét elmarasztalta hazánkat azért, mert a nevelésbe vett fogyatékos gyermekek még mindig gyermekotthonokban élnek.²⁴ Megállapította a fogyatékos gyermekek egyenlő bánásmódhoz való jogának sérelmét, mert a bentlakásos intézményekben őket rendszeresen érik jogsértések, és nem biztosított az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférésük

sem.²⁵ Az érintett gyermekeket érő jogsértéseket a Bizottság *súlyosnak és rendszerszintűnek* ítélte.²⁶

Hazánkban a nevelésbe vett gyermekek harmada még mindig gyermekotthonban él.²⁷ azok, akik *speciális* vagy *kettős szükségletűek* – azaz különleges és speciális szükségletet egyszerre mutató gyermekek –, ugyanis hazánkban nincs az ellátásukra felkészített nevelőszülőkből álló szolgálat. A KSH adatai szerint 2021-ben a gyermekvédelemben 311 speciális szükségletű, valamint 254 kettős szükségletű, nevelésbe vett gyermeket tartottak számon, számukra általában nem volt nevelőszülői ellátás elérhető, az 565 gyermek közül mindössze 13-nak volt nevelőszülője, azaz szinte mindegyikük tömegintézményben élt.²⁸ A speciális és a kettős szükségletű gyermekek egyenlő bánásmódhoz való joga sérül azáltal, hogy számukra gyakorlatilag egyáltalán nem biztosít az állam nevelőszülői ellátást. Ezt erősítette meg az alapvető jogok biztosának a kettős szükségletű gyermekekről szóló jelentése is:

„[...] a kettős szükségletű, azaz a különleges és speciális szükségletet egyidejűleg mutató gyermekek ellátása a gyermekvédelmi szakellátást nyújtó intézményekben jelenleg nem megoldott. A tapasztalatok szerint a létszám- és szakemberhiány miatt ugyanis sem a speciális, sem a különleges ellátást nyújtó intézmények nincsenek felkészülve a kettős szükségletű gyermekek ellátására. A gyermekvédelmi szakellátásban problémát jelent, hogy nincsenek speciális, kettős szükségletű gyermekek gondozására felkészített nevelőszülők sem. A gyermekek sokszor férőhely, ellátóhely hiányában nem helyezhetők el az állapotukhoz igazodó, szükségletüknek megfelelő gondozási helyen.” (Az alapvető jogok biztosának AJB-1201/2016. számú jelentése)

Eltérően az alapellátásban jogsértést elszenvedő családoktól, a gyermekotthonokban élő gyermekek a legritkább esetben tudnak segítségért fordulni a jogvédő szervezetekhez. A nagyintézmények zárt működéséből következően az intézmény falai között a jogsértések hatalmas látencia mellett, általában zavartalanul zajlanak, esetleges felismerésük esetén pedig eltussolásra kerülnek. Nem kell messzebb menni, mint a kegyelmi botrány hátterében álló bicskei esetig, ahol az éveken át zajló súlyos abúzust, bár

az ott élők és dolgozók tudtak róla, sikerült hosszú éveig titokban tartani, a jogsértett gyermekek mellett kiálló szakemberek eltávolítása, a kiszolgáltatott gyermekek megfélemlítése révén.

A TASZ számára sem volt egyszerű jogi eljárást indítani a gyermekotthonokban uralkodó rendszerabúzus, azaz a ki sem derülő elhanyagolás, hátrányos megkülönböztetés, bántalmazás kapcsán. A látencia és eltussolás kultúráján kívül az is nehezíti a jogérvényesítést, hogy a rendszerben élő gyermekek nincsenek tudatában az elszenvedett bánásmód jogsértő voltának, ugyanis „megszokták” rövid életük során, normalitássá vált számukra, hogy folyamatos bántalmazásnak és elhanyagolásnak vannak kitéve –

ahogy ezt több ombudsmani vizsgálat is feltárta.²⁹ Eljárásjogi nehézséget pedig az okoz a jogvédők számára, hogy a nevelésbe vett gyermekek törvényes képviselője, aki meghatalmazást adhatna a jogsérelmek orvoslása érdekében indítandó eljárásokra, azon gyermekvédelmi gyám, aki a gyermekvédelmi rendszer fenntartó szervének, a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóságnak a kötelékében dolgozik, azaz egzisztenciálisan függ a gyermekotthont is fenntartó szervtől. Így erős érdeklentét feszül a jogsértések feltárásával kapcsolatban a gyermekvédelmi gyámok és a gyámoltjuk között. Ez szintén magyarázhatja azt, hogy miért indul olyan kevés jogorvoslati eljárás gyermekotthoni jogértési ügyekben, és ez megnehezítette a TASZ fellépését is az ilyen jellegű – köztudomásúlag elterjedt – jogsérté-

sekkel kapcsolatban.

A fenti nehézségeket csak egy olyan ügyben tudtuk kiküszöbölni, ahol a sértett gyermek szoros kapcsolatban állt egy jól működő, folyamatos támogatást nyújtó civil szervezettel, a Bagázs Egyesülettel. Az egyesület az érintett kamaszfiút gyermekkorától óta ismerte, a gyermekvédelmi szakellátása során is követte, mentori támogatással segítette, és kikerülése után sem engedte el a kezét. A Bagázs Egyesület elvi meggyőződésének hála, az érintett fiatal tőlük abban is támogatást kapott, hogy az általa hosszú éveken át elszenvedett bántalmazásért és elhanyagolásért jogorvoslatot keressen. Így tudott elindulni három évvel ezelőtt a TASZ első stratégiai pere a gyermekvédel-

A BÍRÓSÁG KIMONDTA, HOGY A MINISZTERIUM ÉS A FENNTARTÓ MEGSÉRTETTÉK A FELPERES EGYENLŐ BÁNÁSMÓDHOZ VALÓ JOGÁT AZZAL, HOGY NEM BIZTOSÍTOTTÁK SZÁMÁRA A SPECIÁLIS NEVELŐSZÜLŐI ELLÁTÁST. A GYERMEKOTTHONOK PEDIG AZZAL SÉRTETTÉK MEG A FELPERES TESTI ÉPSÉGHEZ ÉS EGÉSZSÉGHEZ FÜZŐDŐ SZEMÉLYISÉGI JOGAIT, HOGY NEM BIZTOSÍTOTTÁK SZÁMÁRA DROGREHABILITÁCIÓS ELLÁTÁST, KORTÁRS BÁNTALMAZÁSNAK, ÉS ÁLTALÁBAN, BÁNTALMAZÓ KÖRNYEZETNEK TETTÉK KI, ÉS A SZEMÉLYI SZABADSÁGHOZ FÜZŐDŐ JOGÁT PEDIG AZZAL, HOGY INDOKOLATLANUL ALKALMAZTÁK ELLENE AZ ELZÁRÁST

mi szakellátás anomáliái ellen. Az érintett fiatal nagykorúságát elérve meghatalmazást adott a TASZ számára, így személyiségi jogi pert indítottunk a képviselőjében.

Ügyfelünk szülő nélkül nőtt fel egy cigánytelepen, ahol korán kimaradt a közoktatásból, majd tragikusan fiatal korban elérte a telep droghasználat. Pár évig a nagynénje nevelte, de az ő halála után egyedül maradt, és hajléktalanul sodródott a telepen, amíg 14 évesen szakellátásba nem került. Pár napot nevelőszülőknél töltött, akik nem értettek a speciális szükségletű, droghasználó kiskamaszok neveléséhez, és súlyosan megalázták. Néhány nap múlva elszökött tőlük, majd hosszabb hatósági huzavona után zárt fiúotthonba került. A szakértői bizottság – személyes vizsgálat nélkül – kettős szükséglet fennállását állapította meg nála, ezért helyezték a speciális szükségletű fiúknak fenntartott kalocsai gyermekotthonba. Fél évig élt ott, majd egy év javítóintézeti elhelyezés után újra zárt intézménybe került, ezúttal a zalaegerszegi gyermekotthonba. Az akkor már 17 éves fiatal mind a kalocsai, mind a zalaegerszegi gyermekotthonban súlyos fizikai és lelki bántalmazás érte, így 2020 őszére olyan lelkiállapotba került a rendszeres bántalmazás, 24 órás elzárások, folyamatos megalázás hatására, hogy menekülésként többször is öngyilkosságot kísérelt meg. Az általa elmondottak valóságtartalmát az említett gyermekotthonokban készített ombudsmani jelentések is megerősítik. Az alapjogi biztos 2016-ban készített jelentése egyértelműen rögzítette, hogy nagyfokú munkaerőhiány van a kalocsai intézményben, és a szakemberek megengedhetetlen pedagógiai eszközöket alkalmaznak.³⁰ A szintén 2016-ban készült, a kettős szükségletű gyermekek helyzetét elemző, már említett AJB-1201/2016. számú jelentés részben ugyancsak Kalocsán készült, amiből kiderül, hogy:

„Mindebből következően súlyos ellátási hiányt jelent, hogy Magyarországon több megyéni terület maradt gyermekpszichiáter nélkül és gyakorlatilag megoldatlan a gyermekaddiktológiai szakellátás. [...] Összességében az egészségvédelmi kötelezettség keretében az államnak meg kell szerveznie az egészségügyi ellátást. Következésképpen a fent részletezett, súlyos területi egyenlőtlenségeket eredményező hiányosságok alkalmasak arra, hogy az érintett gyermekek tekintetében az egészséghez való joggal összefüggő visszasságot idézzenek elő. A vázolt, rendszerszintű hiányosságok a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő kettős szükségletű – különös tekintettel a súlyos pszichés tüneteket is mutató, valamint addiktológiai kezelésre szoruló – gyermekek védelemben és gondoskodáshoz fűződő jogával összefüggésben is visszasságot okoznak.”³¹

2021-ben – a horrorisztikus sajtóhírek következtében – újabb ellenőrzést tartott a biztos a kalocsai gyermekotthonban, ezen jelentése szerint a gyermekotthonban élő droghasználó gyermekeknek azóta sem elérhető drogambulancia, a legközelebbi gyermekpszichiátrián pedig nem kapnak érdemi segítséget. A kortársbántalmazás folyamatosan jelen van az otthonban, büntetőeljárások elhúzódnak, és következmény nélkül maradnak. Több fiatal beszámolója szerint „beavatási szertartás” gyanánt bokszoltatják egymással a gyerekeket, amelyet a nevelők végigkövetnek – ez az ombudsman szerint is rendszerabúzsának minősül.³²

Az ombudsman a zalaegerszegi gyermekotthont is több ízben vizsgálta, a 2017-es ellenőrzésében³³ és a 2019-es utóellenőrzésében³⁴ pedig a kalocsai gyermekotthon esetében is súlyos jogsértéseket állapított meg. A jelentések szerint az utóbbi helyen sincsenek meg a minimális személyzeti létszámok. A bántalmazás miatt is elmarasztalta az ombudsman az intézményt: *„Több gyermekkel folytatott beszélgetést követően arra lehet következtetni, hogy az intézményben testi fenytéssel oldanak meg nehéz pedagógiai helyzeteket, ennek megfelelő szubkultúra alakult ki. Például ebbe a körbe sorolható a verés a folyosón, az éjszakai verés, a »Benji« bot, a lovaglópálca, a fekete bot használata.”*

A felperes kamaszfiú természetesen nem ismerte az idézett ombudsmani jelentések tartalmát, mégis kísértetiesen hasonló élményekről számolt be nekünk. Pár hónapos előkészítés után így személyiségi jogi pert indítottunk a gyermekotthonok, a gyermekvédelmi intézményrendszert fenntartó állami szerv (Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság) és a felelős minisztérium ellen. Keresetünkben azt kértük megállapítani, hogy az alperesek megsértették az ügyfelünk emberi méltóságát, testi épséghez és egészséghez való jogát, az embertelen és megalázó bánásmód tilalmához fűződő személyiségi jogát, személyi szabadsághoz való jogát, valamint egyenlő bánásmódhoz fűződő személyiségi jogát, utóbbit azzal, hogy számára – mint minden speciális vagy kettős szükségletű gyermek számára – elmulasztották és máig elmulasztják biztosítani a nevelőszülői ellátást. Továbbá azzal is sérültek a jogai, hogy a gyermekotthonokban a személyi és tárgyi feltételek nem biztosítottak, ami gyakran megengedhetetlen és személyiségi jogokat sértő nevelési eszközök alkalmazásához vezet. A szükséges pszichológiai, pszichiátriái, drogrehabilitációs ellátásokat sem biztosították számára, gyakran megalázó, megfélemlítő intézkedéseknek tették ki, és sokszor indokolatlanul korlátozták a személyi szabadságát, csupán nevelési céllal. Ügyfelünk számára természetesen sérelemdíjat is követeltünk.

A Fővárosi Törvényszék 2025. január 14-én hozott elsőfokon ítéletet. A pert minden lényeges kérdésben megnyertük. A bíróság kimondta, hogy a minisztérium és a fenntartó megsértették a felperes egyenlő bánásmódhoz való jogát azzal, hogy nem biztosították számára a speciális nevelőszülői ellátást, a gyermekotthonok pedig azzal sértették meg a felperes testi épséghez és egészséghez fűződő személyi jogait, hogy nem biztosították számára drogrehabilitációs ellátást, kortárs bántalmazásnak, és általában, bántalmazó környezetnek tették ki, és a személyi szabadsághoz fűződő jogát pedig azzal, hogy indokolatlanul alkalmazták ellene az elzárást. Az alpereseket összesen 3,5 millió forint sérelemdíj fizetésére kötelezte a bíróság.

Az ítélet különösen jelentős, hiszen ügyfelünk azt a sok ezer szakellátott gyermeket is képviseli ebben az eljárásban, akiket nagyon hasonló, megengedhetetlen jogsérelmek érnek. Azonban korai még örülni a stratégiai perünk sikerének, hiszen a döntés ellen az alperesek természetesen fellebbeztek. De még ha jogerősen is sikerrel zárul majd a per, akkor is bőven marad tennivaló a jogvédők számára, hiszen jól látható, hogy a bő 23 ezer szakellátásban élő gyermek közül csak egy jutott el odáig – saját erejének, valamint erős civil szervezeti támogatásnak köszönhetően – hogy az őt ért, egyébként mindennapos rendszerabúzus jogi eljárás tárgyává váljon. Sokat kell tehát még tenni azért, hogy az ilyen súlyos jogsérelmek orvoslása ne kivételes, hanem általános fejlemény legyen. Azért pedig a tágabb szakmai közönségnek kell tennie, hogy ne kizárólag hosszan tartó stratégiai perekre bízunk a hatályos jogszabályokban előírt szakmai sztenderdek betartását-betartatását, és ne csak pereskedés útján legyen kikényszeríthető a gyermekvédelem jogszerű működése.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az újabb és újabb közigazgatási perekben születő ítéletekből úgy véljük, hogy volt értelme egy évtizede stratégiai módon peresíteni a jogellenes gyermekekkiemeléseket, hiszen egyre több ügyben születnek előremutató ítéletek. A szakellátás problémái kapcsán még előttünk áll a jogfejlesztő munka java, mivel itt nagy hatalmú és szövevényes működésű állami szereplők felelősségének megállapítását kérjük a bíróságtól. Mindezek alapján feltehető, hogy e tekintetben nehezebben lesz kikényszeríthető a változás. Az elmúlt évtized során az alapjogvédő szervek és hatóságok elvesztették alapjogvédő jellegüket, amit egyértelművé tesz az egyenlő bánásmóddal foglalkozó szerv leromlott működése és az ombudsman nemzet-

közi lefokozása is.³⁵ Ez azt jelenti, hogy az egyre szűkülő jogvédelmi fórumrendszerben kell szervezünknek a küldetését teljesítenie. A TASZ azonban továbbra is elszánt, prioritásként kezeli a hátrányos helyzetű csoportok védelmét, és igyekszik alkalmazkodni a kihívásokhoz és nehézségekhez, amelyek a szűkülő térben a jogvédelemmel járnak.

JEGYZETEK

1. „A Gyermejjogi Civil Koalíció több forrásból is értesült arról, hogy napjainkban körülbelül 50–100 csecsemő »várakozik« több hónapig kórházi körülmények között, mert a gyermekvédelmi szakellátás nevelőszülői férőhely hiányában nem tud számukra gondozási helyet biztosítani.” – áll a Koalíció 2024. november 3-i nyilatkozatában, <https://gyermekjogicivilkoalicio.hu/aktualis/nyilatkozat-a-3-ev-alatti-gyerekek-elhelyezeserol/>. Az akkor még titkolt jelenségre idén nyáron derült fény, amikor a minisztérium elismerte, hogy ennek duplája, 280–300 csecsemő vár elhelyezésre kórházi kórtermekben. MUHARI Judit: Több száz elhagyott csecsemő vár kórházban nevelőszülőre, mert a magyar gyermekvédelem nem tud gondoskodni róluk, *Népszava*, 2024. szeptember 23., https://nepszava.hu/3251092_elhagyott-csecsemok-korhaz-varakozas-magyarorszag-neveloszulo-hiany.
2. Példa a számtalan ilyen anyagból a Partizán kiváló adása: Ki védi meg a gyerekeinket? *Partizán*, 2024. február 20., <https://www.youtube.com/watch?v=9aqU27BRNU0>.
3. A Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény, Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény.
4. Az ideiglenes hatályú elhelyezés a gyermekekkiemelés Gyvt. (1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról) 72.§ szerinti formája. Akkor van rá lehetőség, „ha a gyermek felügyelet nélkül marad, vagy testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését csatládi környezete vagy önmaga súlyosan veszélyezteteti, és emiatt azonnali elhelyezése szükséges”.
5. A gyermekekkiemelés másik, Gyvt. 78.§ szerinti formája.
6. Épp a Fundamentum hasábjain összegezték az Európai Roma Jogok Központja részéről a kezdeményezést vezető munkatárs és egy megbízott kutató a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kórház Szülészeti és Nőgyógyászati Osztályát érintő ügyeiket. Tanulmányukból kiderült, hogy ebben a kórházban, ahova sok roma asszony ebbe kerül a szülése alkalmával, gyakran érte őket jogsérelem a 2010-es években. BALOGH Lídia – GELLÉR Judit: Roma nők hátrányos megkülönböztetése a szülészeti ellátás során: Két magyarországi jogeset, háttérrel, *Fundamentum*, 2019/1–2, 204–223.

7. A Miskolci Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 11.K.27.020/2016/16. számú ítéletével lezáruló, hosszasan elhúzódó eljárásáról részletesebb beszámolók is olvashatóak a TASZ weboldalán, például ezekben a cikkekben: BOROS Ilona: Feleslegesen tönkre tett életek” című cikkben, *A TASZ jelenti*, 2016. március 31., https://ataszjelenti.444.hu/2016/03/31/feleslegesen_tonkretett_eletek; BOROS Ilona: Nincs olyan anya, aki be tudná pótolni az elveszett éveket, *A TASZ jelenti*, 2016. október 10., https://ataszjelenti.444.hu/2016/10/25/nincs_olyan_anya_aki_be_tudna_potolni_ezeket_az_elveszett_eveket.
8. A roma gyermekeket érintő stratégiai ügyeinkben Gellér Judittal, az ERRC jogászával dolgoztunk együtt.
9. A Fővárosi Törvényszék 38.K.705.088/2021/9. számú ítélete. A történetről röviden: Büntette a hatóság az anyát, két évre elszakították tőle kislányát, *A TASZ jelenti*, 2022. február 17., <https://ataszjelenti.444.hu/2022/02/17/buntette-a-hatosag-az-anyat-ket-evre-elszakítottak-tole-kislanyat>.
10. A Miskolci Törvényszék 102.K.701.112/2020/20. számú ítélete. A történetről röviden: „Csak sírnak és azt kérdezik, hogy anya, még hány nap?”, *A TASZ jelenti*, 2020. augusztus 19., <https://ataszjelenti.444.hu/2020/08/19/csak-sirnak-es-azt-kerdezik-hogy-anyameg-hany-nap>.
11. Ezen alapjogokat az Alaptörvény I., II., VI., XV. és XVI. cikkei garantálják, továbbá Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény (Magyarországon kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény) 8. és 14. cikkei, valamint a Gyermekek jogairól szóló Egyezmény (3. vj.) 2., 3., 9., és 19. ikkei.
12. Az ítéletek és a per minden fontosabb dokumentuma elérhető anonimizált formában a TASZ oldalán: Stratégiai per a jogellenes gyermekkiemelések ellen című szó alatt, 2021. augusztus 24., <https://tasz.hu/cikkek/strategiai-per-a-jogellenes-gyermekkiemelések-ellen-osszefoglalo/>.
13. Ezt az értelmezést támogatja az Egyenlő Bánásmód Hatóság Tanácsadó Testületének 384/4/2008. (III.28.) TT. sz. állásfoglalása is.
14. Erről a téves jogértelmezésről vitaindító cikket is írt a szerző kollégájával, Jovánovics Eszterrel közösen a *Polgári Jog* folyóiratba: BOROS Ilona – JOVÁNOVICS Eszter: Az állami szervek objektív személyiségi jogi felelősségét relativizáló joggyakorlatról, *Polgári Jog*, 2021/11–1, 44–50.
15. Az Alapvető Jogok Biztosának 2026/2017. számú jelentése, <https://www.ajbh.hu/documents/10180/2602747/Jelent%C3%A9s+egy+anyag+okb%C3%B3l+gyermek%C3%A9delmi+szakell%C3%A1t%C3%A1sba+ker%C3%BCI%C3%A9s+vizsg%C3%A1lat%C3%A1r%C3%B3l>
16. Az ERRC három kutatást is szentelt ennek a kérdésnek, mindhárom esetben neves kutatókat bízott meg a vizsgálatok elvégzésével. A kutatási összefoglalókat lásd: *Fenntartott érdektelenség (Roma gyermekek a magyar gyermekvédelmi rendszerben)*, 2007. december, https://www.errc.org/uploads/upload_en/file/02/90/m00000290.pdf; *Életfogytiglan (Roma gyermekek a magyar gyermekvédelmi rendszerben)*, 2011. június, https://www.errc.org/uploads/upload_en/file/életfogytiglan-20-june-2011.pdf; *Romani Children in State Care in Nógrád County (Hungary)*, 2017. november, https://www.errc.org/uploads/upload_en/file/romani-children-in-state-care-in-nograd-county-hungary.pdf. Az utóbbi kutatásról, melyet a Gyerekesély Egyesület kutatói készítettek Nógrád megye összes nevelésbe vett gyermekéről, magyar nyelvű összefoglaló is olvasható: DARVAS Ágnes – FARKAS Zsombor – KENDE Ágnes – VÍGH Katalin: Roma gyerekek a szakellátásban. Gyermekjólét és gyermekvédelem Nógrád megyében, *Esély*, 2016/4, 52–82, https://www.esely.org/kiadvanyok/2016_4/2016-4_3-1_Darvas-Farkas-Kende-Vigh_Roma_gyerekek.pdf.
17. Gyvt. 6. § (1): „A gyermeknek joga van a testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, egészséges felnevelkedését és jólétét biztosító saját családi környezetében történő nevelkedéshez. (2) A gyermeknek joga van ahhoz, hogy segítséget kapjon a saját családjában történő nevelkedéséhez, személyiségének kibontakoztatásához, a fejlődését veszélyeztető helyzet elhárításához, a társadalomba való beilleszkedéséhez, valamint önálló életvitelének megteremtéséhez. (2a) A hátrányos helyzetű és a halmozottan hátrányos helyzetű gyermeknek joga van ahhoz, hogy fokozott segítséget kapjon a fejlődését hátráltató körülmények leküzdéséhez és esélyeinek növeléséhez.”
18. A növekvő gyermekszámról a KSH számol be: https://www.ksb.hu/stadat_files/szo/hu/szo0016.html.
19. Miskolci Törvényszék 102.K.701.112/2020/20. számú ítélete.
20. Fővárosi Törvényszék 38.K.705.088/2021/9. számú ítélete.
21. Fővárosi Törvényszék, 38.K.705.088/2021/9. számú ítélete.
22. Committee on the Rights of the Child: Concluding observations on the sixth periodic report of Hungary, CRC/C/HUN/CO/6, 3 March 2020, para. 27, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g20/055/75/pdf/g2005575.pdf>.
23. *Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához*, UNICEF, 2007, 205–207, 231–243, <https://unicef.hu/wp-content/uploads/2014/10/K%C3%A9zik%C3%B9nyv-a-gyermekjogi-egyezmeny-alkalmaz%C3%A1s%C3%A1hoz.pdf>. A Bizottság az állami gondoskodásban élő gyermekek erőszaknak való kitettségét vizs-

- gálva felhívta a figyelmet az intézményi ellátás és az erőszak közötti szoros kapcsolatra: „A bentlakásos intézményekben a fogyatékossgal élő gyerekek elleni erőszak, kezelésnek álcázva is történhet. Gyógyszerekkel is kontrollálhatják a viselkedést és »engedékenyebbé« tehetik a gyereket, így kevésbé tudja megvédeni magát az erőszakkal szemben. [...] Az elhanyagolás szintén sok olyan bentlakásos intézményre jellemző, ahol a feltételek annyira szegényesek, hogy a gyerekek egészségét és életét teszik kockára. Sok fogyatékossgal élő gyerekeket gondozó létesítményben nincs lehetőség oktatásra, kikapcsolódásra, rehabilitációra vagy más programokra. [...] A bentlakásos gondozásban lévő gyerekek ki vannak téve a többi gyerek erőszakos viselkedésének, különösen akkor, ha a feltételek és az alkalmazottak által biztosított felügyelet szegényes, és az idősebb, agresszívabb gyerekeket nem különítik el a fiatalabb vagy védtelenebb gyerekektől. Az alkalmazottak esetenként szankcionálhatják, vagy ösztönözhetik a gyerekek társaikkal szembeni erőszakos viselkedését.” – Az Egyesült Nemzetek gyerekekkel szembeni erőszakról szóló vizsgálata független szakértőjének jelentése, A/61/299, 55–59. bekezdés.
24. Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága: A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól szóló Egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyvének 6. cikke alapján végzett, Magyarországot érintő vizsgálat, CRPD/C/HUN/IR/1, 50–55, 109, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2fHUN%2fIR%2f1&Lang=en.
25. Uo. 77–78.
26. Uo. 109.
27. A KSH erre vonatkozó adatai itt érhetők el: https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0017.html.
28. Ezen adatokat a KSH a TASZ egyedi adatigénylési kérelmére szolgáltatotta a szervezet számára 2021-ben.
29. „Egy másik gyermek jelezte, hogy a nevelő a kulcsomójával a tenyerébe csapott, de szerinte ez nem volt bántalmazás. A fenntartói vizsgálat arra jutott, hogy a speciális gyermekotthonban élők az átlagos gondozási szükségletű gyermekeknél enyhébben ítélik meg a bántalmazást. A biztos szerint a gyermekotthonban élő gyermekek jogismeretének hiányosságát jelzi, hogy a pofonokat, a kulcsomóval tenyérbe ütést nem bántalmazásnak, hanem egyszerűen nevelési eszköznek tekintik.” – AJBH: Pofonok nevelési céllal? – az ombudsman jelentése a kalocsai speciális gyermekotthon vizsgálatáról, <https://www.ajbh.hu/-/pofonok-nevelési-celzattal-az-ombudsman-jelentese-a-kalocsai-specialis-gyermekotthon-vizsgalatarol>.
30. AJB-130/2016. számú jelentés.
31. AJB-130/2016. számú jelentés, 45.
32. AJB-416/2021. számú jelentés.
33. AJB-159/2017. számú jelentés.
34. AJB-299/2019. számú jelentés.
35. Részletes elemzésünket lásd: Az egyenlő bánásmód védelmére hivatott hatóság működésének kritikája, 2024. március 20., <https://tasz.hu/cikkek/az-egyenlo-banasmod-vedelmere-hivatott-hatosag-mukodesenek-kritikaja/>.